

Glosari (1906-1920). La construcció d'una cultura

Dídac Ramírez Sario

Introducció

D'acord amb les pautes del curs, les lliçons s'estructuren en forma d'una ponència seguida d'un contrapunt que dona entrada al col·loqui entre el ponent i la resta dels assistents. Aquesta serà una sessió atípica, se sortirà de les pautes establertes. El primer proposat per dictar la ponència sobre Eugeni d'Ors fou el Dr. Xavier Rubert de Ventós i l'encarregat de fer el contrapunt era el Dr. Octavi Fullat, ambdós bons coneixedors del pensament orsià. Per motius personals, el Dr. Rubert hagué de declinar l'ofertament, i la coordinació del curs va pensar que el Dr. Fullat passés a dictar la ponència i a mi se'm va proposar de fer el contrapunt.

També aquest darrer pla s'ha vist afectat, ja que el professor Fullat, qui ja havia tramés el text del seu contrapunt, ha viscut una situació personal delicada que li ha impedit de preparar i avui llegir la seva lliçó. Comptem, això sí, amb el text esmentat. Descartada, per raons temporals, l'opció de tornar a canviar el ponent, quedaven dues opcions més: anul·lar la sessió o bé mirar de fer alguna cosa per tal de no decebre més del compte les expectatives dels assistents al curs. Finalment s'ha optat per la solució menys dolenta, esperem.

Igual que ahir va fer el Dr. Serra Ramoneda, jo també manifesto que molts i moltes d'altres poden ocupar aquest lloc amb més mèrits que els meus. Faig de suplent al que li diuen que ha de sortir al camp a jugar perquè s'han lesionat els titulars. I surto amb il·lusió, conscient de l'honor que se'm fa i agraint la confiança. Havent de presentar alguna cosa que no és ponència (Dr. Fullat) ni contraoponència en sentit estricte, la meva intervenció consistirà a llegir el text del Dr. Fullat, que farà les voltes de lliçó, i donar més espai al contrapunt, presentar problemàticament el personatge Eugeni d'Ors i glossar breument el text del Dr. Fullat, situant el *Glosari* i el pensament orsià dins la seva època, destacant alguns dels temes centrals del seu pensament, i plantejant algunes qüestions les respostes de les quals contribueixin a les finalitats del curs: «entendre la cultura catalana com un tot i com un projecte obert... desafiament a comprendre el que ens està passant ara que celebrem el centinari de l'IEC» (*infra*, p. 103).

* * *

Fins aquí l'aportació del Dr. Fullat. Una aproximació a D'Ors que emfasitza la vessant educadora del pensador català. Una aportació valuosa tant per als qui són coneixedors de l'obra i el pensament d'Eugeni d'Ors com per als qui no. La riquesa del text ens permetria fer-ne una glossa extensa, però per raons evidents de temps em limitaré a fer-la al voltant de punts, que farciré amb la lectura d'unes gloses de Xènius: *Eugeni d'Ors, un gran desconegut; Modernisme versus noucentisme; El Glosari i la seva unitat; El Glosari: una eina al servei de la construcció d'una cultura; La cultura, el seny... i la rauxa; Raó, vida... raça; D'Ors davant el fet immigratori; La coherència d'Eugeni d'Ors; D'Ors, traïdor?*

Eugeni d'Ors, un gran desconegut

Josep Pla, en el seu retrat D'Ors (*Homenots*, 1957), afirma: «En l'actualitat, Eugeni d'Ors és completament desconegut per les noves generacions catalanes». Segueix sent vàlida la constatació? Fora de cercles acadèmics reduïts, la meua resposta és que sí.

I no deu ser perquè no se'n parli, d'Eugeni d'Ors. TV3 li va dedicar un programa de la sèrie *El meu avi* (2001-2002) i en el cinquantenari de la seva mort s'han celebrat actes commemoratius i han aparegut novetats bibliogràfiques. Podem esmentar força autors que en un moment o altre han tractat de D'Ors, a Catalunya (a més del mateix Fullat, Xavier Rubert, Mercè Rius, Norbert Bilbeny, Josep Murgades, Conrad Vilanou, Jordi Sales, Pere Lluís Font, Enric Jardí, Josep Pla, Jordi Albertí, Xavier Pla, Adrià Chavarria...) i fora de Catalunya (José Luís López Aranguren, P. Laín Entralgo, Vicente Cacho Viu... i Francisco Umbral).

El propassat dia 28 d'abril Umbral escrivia a *El Mundo* la seva columna que titulava «D'Ors en el Prado» i, entre d'altres coses, deia:

Estos días que se habla tanto del Museo del Prado observa uno que casi nadie habla de Eugenio d'Ors, máximo glosador de nuestro gran museo y de toda la historia de la pintura, guía irreplicable del arte de cualquier tiempo, espacio y categoría. [...] El ápice del olvido de D'Ors está en la actual Cataluña, cuyos mentores no le han citado nunca, muy posiblemente porque no le conocen. [...] Don Eugenio, repito, vive su ápice de gloria madrileña y europea en la década de los 40, para llegar definitivamente a los 50, cuando ya no sale de su ermita mediterránea [...] Era un ejemplar único en su especie y España le olvidó.

Davant d'un dels intel·lectuals de més gran renom que ha donat Catalunya i Espanya, probablement un dels escriptors més llegits del seu temps i influents del seu temps, hom es pregunta si aquest desconeixement respon a raons pregones que encara segueixen sense acabar-se d'esbrinar. El nom d'Eugeni d'Ors, en quin grau és tabú a Catalunya? Figura en alguna llista negra com va dir la seva néta Esperanza al programa de TV3 abans esmentat?

* * *

Com és sabut, Eugeni d'Ors i Rovira nasqué a Barcelona (1881) i morí a Vilanova i la Geltrú (1954). La pàgina web de l'IEC informa que D'Ors va ingressar a la Institució el 14.2.1911 i va pertànyer a la Secció de Ciències, de la qual va ser membre fundador i secretari durant el període 1911-1920, el mateix que va ser secretari de l'IEC. La pàgina, a més d'assignar a D'Ors les especialitats d'escriptor i filòsof, inclou la següent nota biogràfica:

Doctor en dret i en filosofia i lletres. Col·laborà a *La Renaixença*, *El Poble Català* i altres publicacions. Emprà els pseudònims Octavi de Romeu i Xènius. Des del 1906 escriví el «Glosari» a *La Veu de Catalunya*, des d'on estengué la doctrina estètica que anomenà noucentisme. El 1911 publicà les *Gloses de quaresma* i *La ben plantada*. Fou director del Seminari de Filosofia creat per la Secció de Ciències de l'IEC el 1914. Dirigí l'Escola de Bibliotecàries. Fou director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat des del 1917, però dimití el 1920 per discrepàncies amb el president, J. Puig i Cadafalch. Cessà també en els seus càrrecs a l'IEC. Deixà de publicar el «Glosari» a *La Veu* i continuà a *El Día Gráfico*. Començà a col·laborar en castellà a *Las Noticias*, i el 1923 s'establí a Madrid.

La necessària concisió de la nota anterior només permet albirar el perquè de certs qualificatius amb què ha estat titllat D'Ors: contradictori, ambigu, publicista ans que filòsof, afectat, vanitós, egòlatra, megalòman, irònic, desaratat, cínic, vedette intel·lectual... i traïdor.

Per acabar de fer-nos-en una idea afegirem algunes dades incloses en la majoria de referències biogràfiques de D'Ors. Va ser assidu de les tertúlies del cafè Els Quatre Gats, ideò-

leg de La Unió Catalanista, un dels millors col·laboradors intel·lectuals d'Enric Prat de la Riba, director d'Educació Superior en el Consell Pedagògic de la Mancomunitat (1914) defenestrat de Catalunya, instal·lat a Madrid va prosseguir en castellà la seva activitat, va ser elegit membre de la RAE de la Lengua (1927, sota la dictadura de Primo de Rivera), va protagonitzar el primer divorci de la República (1931), va introduir les idees de Maurras sobre el nacionalisme integral a Espanya, va donar suport a l'alçament franquista, va ser un dels ideòlegs del falangisme, promotor de l'Instituto de España (1938) i jefe nacional de Bellas Artes (1938).

Amb aquest conjunt de dades biogràfiques capim que tractem d'un personatge gens lineal, és a dir, complex i difícil d'abastar. Segons Josep Pla (*Homenots*), D'Ors fou un home que no va poder viure sense utilitzar una màscara. Formen part del repertori de màscares la pluralitat de pseudònims que va adoptar: Xènius, Octavi de Romeu, Joan de Déu Politeu i El Guaita com a escriptor, Miler i Xan com a dibuixant i, com a traductor, el de Pedro Llerena.

Modernisme versus noucentisme

L'oposició entre el modernisme i el noucentisme constitueix el teló de fons del «Glosari». És sabut que el terme *noucentisme* va ser introduït el 1906 per Eugeni d'Ors per denotar un corrent cultural que s'oposava al *modernisme*, moviment artístic i cultural sorgit a finals del segle XIX, entre els partidaris del qual es compten Gaudí, Domènech i Montaner (1849-1923), Puig i Cadafalch i Joan Maragall, i que defensava l'individualisme, el naturalisme, el sentimentalisme i l'espontaneïtat en la creació artística.

En el canvi de segle, el modernisme tingué una enorme acceptació social a Catalunya (1891-1906) com a element essencial de la Renaixença.

«Els modernistes —escriu Octavi Fullat— es regien pels principis de la Natura, mentre que els noucentistes es regulaven segons el cànon de l'Home».

Els uns i els altres compartien, però, un mateix objectiu: la renovació de la societat catalana. D'Ors, que va refusar també el tradicionalisme català per considerar-lo ancorat en el ruralisme i el folklore, defensà que aquesta renovació s'havia de dur a terme sota una voluntat unitària de canvi. Denominà el seu projecte *noucentisme*, en al·lusió al nou-cents que tot just s'encetava. En l'empresa no s'hi trobà sol. A més d'ell, tres figures van exemplificar la «bona nova» noucentista: Prat de la Riba, Carner i Pompeu Fabra.

El projecte tenia dues vessants, artística i política, que denominà, respectivament, *arbitrarisme* i *imperialisme*. Josep Pla defineix l'arbitrarisme com «un dionisisme sense embriaguesa, familiar i moderat, un dionisisme per a l'Ampliació de Barcelona —una reminiscència llunyana de les antigues lubricitats» (*Homenots*). L'*imperialisme* denotava una mena de «tercera via» entre el liberalisme clàssic i el socialisme revolucionari.

El «Glosari» i la seva unitat

Al servei del seu projecte D'Ors va redactar el «Glosari», columna d'opinió que el va fer famós i que publicà quotidianament sota el pseudònim de Xènius a *La Veu de Catalunya* (el diari portaveu de la Lliga Regionalista), des de 1906 fins a 1921. A partir d'aleshores va seguir publicant gloses en castellà (*Nuevo Glosario* i *Novísimo Glosario*), un cop establert a Madrid, on va passar a dir-se Eugenio (don Eugenio).

Ja veiem que el *Glosari* no és un llibre «normal» (10 volums de *L'obra catalana d'Eugeni d'Ors*, Quaderns Crema, edició de Xavier Pla, unes 4.000 gloses del total de les aproximadament 18.000 que va escriure). Les gloses eren uns comentaris generalment breus, reflexions motivades per assumptes d'actualitat, peces literàries, filosòfiques i polítiques amb les quals intentava copsar el *ritme*, les *palpitacions* dels temps.

L'ús de *glosa* en lloc del que estableix la norma, *glossa*, D'Ors el va justificar en una carta a Bofill i Mates: «Jo escric gloses, improvisacions, cançons si voleu, com les del minúsculament èpic glosador mallorquí, inspirat per la realitat circumstancial que l'envolta; no gloses postil·lades com les d'un alexandri o d'un bolonyès operant sobre textos morts».¹

Podríem pensar les gloses com les actuals columnes d'opinió (les d'Umbral, per exemple, qui s'autoproclama glosador a l'estil de D'Ors). L'analogia, però, seria incorrecta des que avui dia no trobem un dels trets essencials de les gloses orsianes: constituir peces d'un pensament que es pretén unitari, que es presenta de mica en mica, que mostra la seva evolució, i que amb al temps hauria de compondre la «Ciència de la Cultura».

El *Glosari*: una eina al servei de la construcció d'una cultura

Com assenyala Fullat, «Eugeni d'Ors decidí vertebrar culturalment Catalunya “ja que tenir vèrtebres és tanmateix un deure suprem” (glosa 17-IV-1921). Tota la política de D'Ors es redueix en l'última instància a pedagogia, sosté Aranguren a *La Filosofia de Eugenio d'Ors*. La cultura estructura un poble; el sentimentalisme romàntic, en canvi, el desfà ben aviat».

Amb el «Glosari» D'Ors feia pedagogia per a la construcció d'una cultura, la que representava el noucentisme, una pedagogia per a reforçar el valor del *treball* i del *joc*, el dos factors integrants del procés educador. Fullat comenta:

Eugeni d'Ors viu tibant i tens entre el *barroc* que ell era i el *clàssic* que decidí ser. Això fa que no s'alliberi mai, del tot, de l'ambigüitat. Amb tot, procura una síntesi entre la raó i el sentiment. En l'acció estableixen contacte tots dos. Així passarà que els mètodes de la tecnociència i els mètodes

1. E. BOU i J. MURGADES (cur.). «Correspondència d'Eugeni d'Ors a Jaume Bofill i Mates (Guerau DE LIOST)», *Els Marges*, núm. 56 (1996), p. 108.

des pedagògics coincideixen en l'acció. En el *treball* i en el *joc*, en l'acció, lluiten la potència interna i la resistència externa; raó i sentiment coincideixen en el seny. Mesura i elegància, raó i sentiment [...].

La cultura és el resultat de l'acció. Ahir, el Dr. Serra Ramoneda es va referir a Prat de la Riba com a «empresari social» i un magnífic gestor. D'Ors va col·laborar estretament amb Prat de la Riba. De la seva obra conjunta encara avui en gaudim; en particular voldria destacar, per la visió que va representar, el paper que va jugar D'Ors en la renovació bibliotecària a Catalunya.²

La cultura, el seny... i la rauxa

De la glosa «Reflexions noves sobre la violència», del 9.1.1913, Fullat n'extreu la frase: «S'és violent per instint. Se tracta d'afranquir-se'n per la cultura». Davant aquesta asseveració de D'Ors, Fullat comenta: «El Noucentisme, definit per D'Ors, abraça la raó i la sensació —la suma és el seny.» I més endavant, referint-se al *seny*: «[...] el *seny* tradueix la cosmovisió metafísica de Xènius, segons la qual resulten indispensables tant la Natura com la Cultura a fi que hi hagi fenomen humà. Ara bé, el *seny* suposa que la raó està per damunt de tot».

El *seny* —diu Fullat— guanya i preval amb el diàleg, amb la inseguretat de la ironia, tot assignant una orientació educativa. El seny és diàleg:

L'home qui parla a un altre en monòleg en què és ell qui dóna, sense rebre res, obra en funció de Pensament Dogmàtic. L'altre que ho fa en interrogatori, en què és ell qui rep sense donar, obra en funció de Pensament Polític. Però, el qui pròpiament *dialoga*, el qui dóna i rep, i dóna rebent i rep tot donant, és el que es mou dins el Pensament Irònic. I moure's dins el pensament irònic és lo que he anomenat... Seny (glosa 19-V-1913).

Cultura, seny... i rauxa. Durant els fets de la Setmana Tràgica (25.7.1909/2.8.1909) D'Ors era fora de Barcelona (Ginebra i París). La primera glosa relativa als fets (16.8.1909) atribueix als catalans la condició de pacients i els critica la manca de vitalitat: «Oh, gents catalanes!... Me faríeu desitjat gairebé que el mal vingués de vosaltres —amb tal que alguna cosa de tangible, d'històric, vingués de vosaltres...».

Amb posterioritat (1911) D'Ors plasmà la irrupció de la rauxa en la nostra terra a la glosa «On es consuma la tragèdia» (*La ben plantada*), que comença: «I ara la guerra és entre nosaltres, i les passions corren, com bèsties folles pel carrer».

2. Vegeu Mònica BARÓ-Teresa MAÑA, *Eugeni d'Ors i les biblioteques: una aproximació a partir del Glosari*, 2004. També la tesi doctoral de Teresa MAÑA TERRE, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*, Universitat de Barcelona.

Rauxa, seny... i Cultura. D'Ors consagrà bona part dels seus esforços a la *Ciència de la Cultura*. Veia la Cultura com la més alta regió de l'esperit col·lectiu, i la Guerra com «[...] una violenta irrupció de la Història dins la Cultura», la irrupció de la regió mitgera d'aquest esperit col·lectiu. La glosa del 9.1.1913 abans esmentada «Reflexions noves sobre la violència», il·lustra perfectament el projecte orsià (vol. III, p. 407-408).

D'altra banda, D'Ors va declarar-se neutral amb motiu de la Primera Guerra Mundial (1914-1918). L'impacte que li ocasionà la guerra es traduí en una sèrie de gloses que es publicà amb el títol de *Lletres a Tina* (1914). D'aquests anys foren *Gualba, la de mil veus* (1915) —fort contrast amb *La ben plantada* (1911)—, *Oceanografia del tedi* (1916), *La vall de Josafat* (1918)... La seva declaració de neutralitat molestà molts dels seus lectors i amics, que eren francòfils decidits.

Raó, vida... raça

La raó —escriu Fullat— està al servei de la vida, però no al servei de la vida espontània, biològica o bé pulsional; ans es col·loca al servei d'una vida *assenyada*. Ni autogestió —la sola endocrinologia— ni tampoc absoluta heteroeducació guiada per paràmetres racionals i autònoms.

Amb aquest comentari, Fullat reflecteix el nucli de la cosmovisió d'Eugeni d'Ors. Abans Fullat ens ha dit que D'Ors va viure tibant «entre el barroc que ell era i el clàssic que decidí ser», i que va procurar «una síntesi entre la raó i el sentiment». Sempre el mateix argument de fons: el seny com a síntesi, entre la raó i el sentiment, la Natura i la Història. Síntesi que representa la doctora en Harmonia, la Teresa, la Ben Plantada, però no la Teresa ben arrelada, sinó la ben afruitada, com llegim a la glosa «Del símbol de *La ben plantada*». Síntesi que s'esdevé amb el Nando, el pescador, el de la santedat de la feina quotidiana, el que també serveix a la Raça i obeeix els seus desigis, com la Teresa (vegeu la glosa «On és conegut el promès de *La ben plantada*»).

D'Ors davant el fet immigratori

Els fets de la Setmana Tràgica (Pere Lluís Font i Josep M. Casasús en van parlar ahir) van resultar traumàtics per a Catalunya. No es va trigar gens a buscar-ne culpables. Com va dir Pere Lluís Font, Joan Maragall va descartar que la culpa la tinguessin els forasters (immigrants) a «Ah! Barcelona». D'Ors, en canvi, en dues gloses («Defensa» i «Defensa encara») del 18 i 19 d'agost respectivament (vol. III, p. 573-575) indueix a pensar tot el contrari.

La coherència de D'Ors

Al pròleg de l'edició de 1937 a *La ben plantada* D'Ors comença dient que s'havia resistit a la reedició del llibre, «immemorialment exhaurit en la seva edició catalana (1911)». I afegeix:

Mil veus feien córrer, ja ho sé, que això obeïa a algun personal canviament polític. Res més lluny de la veritat. La millor prova en serà la publicació present, que es prepara vint-i-cinc anys més tard que la primera [...]. De cada pàgina, de cada línia, dins aquest que fou dit Breviari de Raça, entenc respondre'n ara com aleshores, amb la total ideologia i amb la vida també. Ocorre que la virtut de la personal conseqüència hagi deixat, a la nostra època, de tenir-se per la més preada [...]. L'home que es contradia es mutila. Podrà continuar vivint: no serà llavors amb la mateixa perfecció, amb la mateixa plenitud [...]. Gran fortuna per a l'autor del Breviari, i per al Breviari mateix, que no hagi calgut aquí extirpar res [...]. Quant el concepte de «Nació», poc hi podia portar una superstició idolàtrica qualsevulla, qui, com jo, acabava d'obrir la seva carrera intel·lectual combatent amb aspror tot nacionalisme [...]. Un xiprer espuntat no és un xiprer i un racó de món no té dignitat, sinó en la proporció en què signa i al·ludeix a la blava serena universalitat de l'Ecumen. I no cal tampoc oblidar que Nando, el pescador, es diu així, Nando, i no pas «Ferran» o qualsevol purisme per l'estil. *El seny lliga la veritat a la unitat i fa d'aquesta una superior jerarquia...* Aquí la teniu, sortint a la llum novament, sense que, per a actualitzar la nova aparició, hagi calgut portar mà a broma ni a coma...

El 1916, a *La Esfera* (10 de juny), Madrid, proclamava: «Amo Catalunya, sí, sobre todo y sobre todas las cosas». La professió de fe catalana, era posada en sordina quan tot seguit afegia?:

Pero no crea usted, que ahora estoy quieto aquí, quieto porque mi cargo de Secretario General del IEC, convertido por mí en una institución de estudios generales, me tiene amarrado. Mi espíritu es errante e inquieto. Para mí no existen las fronteras y creo el mundo una Patria Universal que se debe recorrer poco a poco y a la que debe amarse por igual...

El seny lliga la veritat a la unitat i fa d'aquesta una superior jerarquia. ¿Inconseqüència en el procedir d'Eugeni d'Ors, que en les gloses de juliol de 1909 (p. 549) atacava el liberalisme i defensava l'imperialisme, l'imperialisme català, una de les etapes del qual passava per la intervenció en els afers generals espanyols?

A un programa recent de TV3 sobre el feixisme i el falangisme català, es presentava Eugeni d'Ors, juntament amb Sánchez Mazas, com a responsable que José A. Primo de Rivera es passés del conservadorisme al feixisme. Hi havia implícit un protofeixisme en el pensament de D'Ors ja quan proclamava que *La nacionalitat catalana* d'Enric Prat de la Riba «és el llibre de capçalera de Catalunya»?

A tall de conclusió. D'Ors un traïdor?

A «Jo acuso» (10.1.1920), immediatament abans de la seva «defenestració», D'Ors exclamà: «Faig vots i dono ferma paraula de no renegar mai del sagrat nom de la meva terra».

Quan deia aquestes paraules se sentia ferit. I no només per la topada amb Puig i Cadafalch amb motiu de la justificació de les despeses de la Biblioteca de Canet.

La publicació de *La ben plantada* va ser ben rebuda per uns, però provocà a uns altres una reacció d'hostilitat tremenda, com recull l'aiguafort de l'il·lustrador F. Xavier Nogués, on es veu la Ben Plantada i burgesos amb barrets de copa llançant-li objectes. I no diguem la reacció que hi va haver amb la publicació de *Gualba, la de mil veus*, on el tema central és l'incest entre un pare i una filla!

En el pròleg a l'edició de 1935 d'aquesta obra D'Ors es lamenta:

El classicisme és precari sempre, i les fonts de la Subhistòria no deixen de fluir sota les ciutats que emmura la Història i de les quals obre els portals, liberalment, la Cultura. [...] Miserere! Canten les mil veus de Gualba, però del llibre de Gualba, ni de les seves criatures, ni del seu autor, ningú no va voler aleshores tenir pietat. L'escàndol només va defraudar-se a força de silenci, d'aquest silenci rancuniós i cellajunt en què la ruralitat de tot un sector influent dins la societat catalana excel·leix. Si mil agitacions [...] acompanyaren l'epifania de la Ben Plantada, la cabana montsenyena de la Filla amorosa es veié artificiosament envoltada d'un buit mortal. Als mateixos que, uns anys abans, havien fet l'intent de lapidar aquella, com pot veure's en l'aiguafort celebrim del nostre car Xavier Nogués, els podia resultar més planera la tasca, llavors que amb tàctica complicitat s'hi posaven tots a la una, d'enterrar vivent una pàl·lida i feble minyona.

D'Ors traïdor? La pregunta puny, però cal formular-la sense embuts. Mary Ann Newmann, al programa de TV3 *El meu avi* (2001-2002), responia: «Ors traïx Catalunya, això sí». Oriol Bohigas és menys categòric: «Va ser considerat un traïdor, sí. Però, és clar, això de traïdor no m'atreviria a dir-ho». I Esperanza d'Ors, la néta:

Una vez oí: «¿Por qué dicen que el abuelo fue un traidor?» Entonces pues, mi padre, con mucho cariño y con mucho tacto de padre hacia una niña pequeña, para no herirme, pues me decía: «Bueno, es que él abandonó Cataluña, entonces se fue enfadado, y entonces con la realidad que se estaba viviendo allí, pues entonces no lo entendieron, entonces le consideraron un traidor, pero tú no debes preocuparte por eso, porque tu abuelo era muy bueno...»

D'Ors ha estat dimonitzat. A Espanya tal vegada estigui al purgatori, però a Catalunya continua a l'infern. De res no va servir que als anys cinquanta tornés del seu exili voluntari, visqués el final de la seva vida a Vilanova i la Geltrú i volgués que l'enterressin a Vilafranca del Penedès. A d'altres que també hi eren, a l'infern, se'ls ha concedit un cert perdó. Ara per ara veig difícil que amb D'Ors passi el mateix, perquè mentre romangui a les tenebres seguiran confusos aspectes que es consideren «vergonyosos» per amplis sectors de Catalunya,

actituds passades que posen en evidència tant el catalanisme polític de Prat de la Riba com el comportament de molts que van donar suport al franquisme amb intensitat comparable a la D'Ors, però no portats per idees imperialistes, sinó per interessos força més prosaics.

Un encert, per part de l'IEC, haver triat com un dels deu pensadors catalans del segle XX l'Eugeni d'Ors. Ell ens posa amb força davant dels nostres dimonis familiars. El seu estudi pot contribuir a conjurar-los.

Moltes gràcies per la seva atenció.